

Знашого життя.

Про одного лавреата.—Скарб, або енциклопедія українжества та „руководство“ для трусів.—Шкантига посягає.—Про до осн.—Гора матерія й куча фактів.—Нудка й долот люті ротного писаря.—Кілька перлів з пилки А. Шеголева.—Дугі культирні та „полоні вник се боги“.—Юдичі в цілнві.—Загартований д. Щеголів і „дискр С. Щ.“.—Поль фінетическую думку“.—„Единажды солгавши, кто тебе поверить“?

По газетах ковш промайнула була звістка, що досить уславлений підполковник Кулябка писля відомої аварії на службовому шляху раптом дуже українством зацікавився й пише цілу книгу про його. „Опізнався ти, козаче!“—можна тепер сказати йому словами Щеголева. Поки бравий підполковник зібрався, то знайшовся теж Щеголів, тільки другий, ці і книжку написав, і охранный лаври усі без остатці собі забрав. Це другий Щеголів справдє колишне свое слово і торік у Київі випустив книжку, що зветься „Украинское движение, какъ современнй этапъ южно-русского сепаратизма“, по книжничих коштів 2 р. 50 к., а у самого автора, як читачемо на обгортці, можна й дешевше купити „на льготныхъ, мовляв, условіяхъ“.

Що й казати,—потреба в такій книзі серед де-яких кругів була величезна, і аж д. Щеголів оне закидав нарешті протинути, що світла в стосунках адміністративних органів до українства. Досі їм доводилось живити послугами йабо правих публіцистів або філтерів, але кожне знає, що і ті і ці мало що тямлять і раз-у-раз заводять на слізке. Тепер же до послуг адміністраторам—за два з коловиком, а то й дешевше—доважна друкована праця, що на 588 сторінках дає повня, скажу так, енциклопедію українжества, починаючи од теоретичної боротьби з українством і кінчаючи практичними вказівками та пора-

дами. Це просто така скарб для кожного ретельного адміністратора, а надто за наших часів, коли про цілість держави не сами націоналісти дбають. І треба думати, що „руководство“ д. Щеголева в адміністративних кругах здобуде надзвичайну популярність. І вже здобуло навіть... Е навіть поголові, що трусять тепер не инакше вже, як з книгою нашого лавреата в руках; з не менш певні зметки, що подекуди начальство виклиало вже на розмову тиху-любю людей, у яких поцідні „указующий перст“ д. Щеголева. Отже його книга буде в пам'ятку не тільки нам, що з обов'язку повинні ваяку ваячину читати. Цей „писменник“ одразу піде в широку публіку і одним допоможе, другим дасть в знаки.

Але як раз оті прикмети книги й скидають з мене нудну повинність говорити про її зміст. Вже сама посвята,—а присвячено книгу між иншим Кочубеві, тому самому, що доносом тільки й записав свое ім'я в історію.—знадто виразно пром'являє і про зміст книги, і про зміст автора. Проте й донос до доноса не приходиться, і то вже остання річ, коли донощика, де не ступне, доводиться ловити не тільки на „недокладностяхъ“, перекручуванні та пересикчуванні, але й на свідомому вигадуванні того, чого й зовсім таки не було. Зважаючи на цілком виразну позицію д. Щеголева, нам цікаво розглянути не те, що він говорить, бо це й т-к видно, а як говорить, яких способів уживає, послілаючи свій величезний рапорт по начальству. Про ці способи й буде у нас головний чиню мов.

З першого погляду книга ніби виглядає солідно й навіть може імпонувати Автор мов з рукава силе іменями та цитат-ми, цілу гору матеріалу наверхав, навіть зайвого як на його безоосередню мету, цілу кучу фактів

зібрав, кожного разу забезпечуючи їх вказівками, звідки взято. Здавалося б, усе наче гаразд... Але досить тільки торкнутися тієї гори, як вона зразу ж на порох розсипається, і з хаоса виступає обличчя недуже дотепного донощика, що не подбав чи не здолав навіть своє донощицьке діло геразд обміркувати. Багато вказівко дутих, цитати поперекучувано, що й не пізнати, а факти просто з власного пальця висаено. Надто комедне вражіння справляє „науковє“ натужування д. Щеголева. Його наукові авторитети—це пані Де-Витте, Пантюхов, Сидоров, Волков (московский) і т. и., аж до „одного моего приятеля изъ „Кіевлянина“, і ось такі голосні наймення д. Щеголів сміливо ставить напроти усіх отих професорів, наукових товариств та академій, яких він зорово і без того в своїй книзі потрнуче. Та й справді—що всі ті учені та цілі академії проти самого тільки „одного приятеля“ д. Щеголева з „Кіевлянина“!.. Росперезавивши, з дотепністю ротного писаря, з глибокодумністю, що йде в парі хіба з колосальним неуптвом, з маху на кількох сторінках, а то й однією двома фразами розв'язує д. Щеголів питання, коло яких працювали покоління справжніх учених Та всі оці комедні вибрики „од науки“ не для науки, звісно, здалиси авторові,—це тільки фігіві листочки на сравмотню частину його роботи, що вся зводиться до допосу на українство, до вимагання нових проти його репресій. Оцю вже не комедну мету й повинна од була піднірати згадана гора хаотично наскинаних і перекучених обривків з чужих думок, ота куча периначених, що й не пізнати, фактів та власних вигадок д. Щеголева. Треба б великої праці, далеко більшої од самого „дослідл“ д. Щеголева, щоб докладно, сторінку по сторінці, переглянути правдиве „сочиненіє“ цього лавреата,

та левче чи окупити себе така робота. Тим-то мушу обмежитися кількома тільки прикладами, витягти їх, не вишукуючи дуже, з величезної кучи усіх нісенітниць та перекучуванні.

Ось д. Щеголів береться довести, що великороси та українці мало не одно з погляду національного, і доводять це прикладом Шевченка, якого ніби оляковом розуміють обидва народи. Щоб більше віри було його словам, він посилається на „навітнього ученого украинофила“ Житецького,— „по словамъ котораго,—додає д. Щеголів,—позія Шевченка является настоящимъ прошлаго и свидѣтельствомъ настоящаго. Какъ далеко прошлое, когда малорусская народность еще не отдѣлилась отъ общаго славянскаго рода, такъ и то прошлое, когда она составляла,—подкреслює д. Щеголів,—одно члвоє съ великорусской—все это вошло въ поэзію Шевченка, какъ въ одинъ общій и широкий потокъ“ (стр. 38).

Далі він посилається на „Основу“. Розгорнувши вказані сторінки, ми, через звичайну манеру д. Щеголева давати непевні вказівки, нічого звичайно не знайдемо. І тільки переглянувши цілу статтю Житецького, відшукаємо нарешті місце, що так чудно виглядає в безграмотному переказі д. Щеголева. Чи хоч трохи думка Житецького скидається на те, що набалакав за його д. Щеголів, нехай сам читач, скаже. Невже, запитує Житецький, нема непорушних доказів на те, що українська мова повинна мати однакове з усіма славянськими мовами право,—і відповідає на це прикладом Шевченкової поезії. „Она,—пише Житецький,—результатъ прошедшаго и свидѣтельствомъ настоящаго. И то далекое прошедшее, въ которомъ историкъ ничего не различаетъ, кромѣ темныхъ очертаній, когда малорусская народность еще не выдѣлилась изъ общаго славянскаго рода, и то прошедшее,

когда она, слитно съ великорусской, является однимъ *видомъ*, и то, наконецъ, когда она, силою исторіи, *обособляется какъ особый видъ*—все это вошло въ поэзію Шевченка, какъ въ одинъ общій и широкий потокъ. Она вводитъ малорусскую народность въ семью славянскихъ народовъ, какъ *индивидуальное члвоє, какъ живую личность*—личность, стѣловательно, *типическую различающуюся* и отъ польскаго народа, и отъ великорусскаго“. („Основа“, 1862, III, 15).

Справжній Житецький, як бачимо з цього, нечаче небо од землі далекий од того, що препарував для власного вжитку д. Щеголів, і власне зовсім навпаки міркує проти того, що схотілось д. Щеголеву вложити йому в уста. А тим часом на стор. 192 д. Щеголів вже видає покійного українського ученого мало не за якогось обрусителя, висмикнувши без жадного звязку ще одну фразу з його трактату.

На тій же таки сторінці, де зроблено препаратію Житецькому, д. Щеголів наводить думку про Шевченка Добролюбова: „появление стихотвореній Шевченка интересно не только для *историческаго поклонника* малорусской литературы“. Знов обертаємося до справжнього Добролюбова і там замість підкреслених слів знайдемо: „*страстннхъ приверженцевъ*“,—різниця, як бачимо, зовсім собі невеличка.

Цю шимерну руку д. Щеголева, яка не втерпить, щоб не обробити по своєму та не ретунувати джерел, надто знати там, де од „учених“ розмов переходить він до практики. Розминувшись без сорму з правдою раз, на цьому він опісля вже засновує свої висновки, як на цілком певному й доведенному факті. І таких „фактів“ у д. Щеголева без ліку, хоч на жаль знов мушу подати тут дуже не багато.

Кудлі коліє в „Оснві“ протесту-

вав проти „дурного комфорту“ й „шлядської роскоші“,—д. Щоголів хапався за це й толкує, що Кудліш мав економічне становище українського народу за ідеальне (воно ніби „не нуджається вь улучшені“,—стор. 56), і потім не раз дей „факт“ наводить для ілюстрації „безнадєжного обскурантизма“ українського руху.

Проф. Грушевський в плані науки історії містить поручь палеографії й сфрагистики дипломатику (на підставі актового матеріалу), як помічні до історії дисципліни,—д. Щоголів хапав й безчасну дипломатику (стор. 165) і по всій книзі нею вихахує, огидно підморгуєчи.

„Украинская Жизнь“ якось була сказала, що українське питання—справа не тільки педагогична, ай політична, і через те не „рїшається посредствомь логики, краснорїчя і научных диспутовъ“,—д. Щоголів заразєе перевертає що думку ва „капитуляцію журнала предь законами педагогички, логики і науки (стор. 505), а потім просто вже „категоріє“, „партія (?), какь мы виділи (!), отказывается отъ законовъ логики і науки“ (стор. 527).

Проф. Грушевський в одній з своїх публіцистичних праць говорить про те, що порожне, на словах тільки, визнавання національного права не тільки не забезпечує од національної боротьби, а власне її підживляє, як от в Австрії, де національна боротьба сплинула економічний, культурний й громадський розвиток,—а д. Щоголів зараз же гвалт кричить, що „бедламствующе совѣтчики-виисекторы“ й „намь хотять навязать эти усложненія“ (стор. 527—528).

Один український публіцист згадав якось, що на конферта де ілія слова з „Кобзаря“ без потреби переначують,—д. Щоголів ні сіло ні влоло приточує до цього імя редактора „Кобза-

ря“, Доманицького, і потім кілька разів кидается болотом у чистого серцем небіжчика, який ніби зважився „приперчивать Тараса“, цього „пасквильанта і грязного динника“, як на чистого д. Щоголева...

Отаким прикладім бесоромного перекручування в книзі д. Щоголева я міг би наводити буквально без краю, бо рідко на якій сторінці цей почитивий доробий, що забув, як червоніють люди, без них обходиться. Бувають і такі перекручування, про які вже не знаєш, що й думати і яка голова їх вигадала: чи така, що сама не розбирає найпростішої думки, чи така, що читачів уважає поспіль за прилудуватих людей, які не зможуть оцінити належно прилюдної несприятливості. Багато сторінок у книзі треба брати не інакше, як за знуцання над читачами. Напр., на стр. 557 д. Щоголів зважливо вимагає усяких кар проти людей, що визнають українців „инородцями“: „такія ложныя увѣренія,—аргументе він,—скрывають за собой преступную цѣль ослабить историческую внутреннюю связь между племенами русскаго народа и должны быть, въ интересахъ постигаемого, каремъ“. Чудово,—але ж усі знають, і д. Щоголів безперечно, що українців прилудчив до „инородців“ не хто, як сам творець національної політики, колишній премьер-міністр Столипин. Він був першим і, здається, єдиним на світі чоловіком, що про ту „инородність“ серйозно говорив. Кого ж карати звелить незрівняний д. Щоголів і чи не змилосердиться він та чи не згодиться, прийняйми через те, що єдиний провинник помер, і нема кого карати, справу в руці божі передати?.

Проте є в книзі д. Щоголева ще кращі перлини, назву яких хай сам читач прибере. На стор. 174 маємо отакую, напр., „цитату“ з „Ради“ про кубанське військо козацьке: „на тяжєнии полуцѣва козакамь приходилося зачищать свой край не только отъ чечни, но и отъ посползновеній чуждою индуртвѣя у сѣйскою, которое... і т. д. Читаво й очам віри не діймаю: дурниці несосвітєнна, а тим часом так ніби на руку д. Щоголеву пущена. І тільки заглянувши до первотвору, я зрозумів, кому належить ця небезпечна дурниця. Слова—„од заходів намь става російського“, тоб то *of namie* з Росії“ д. Щоголів так переклав, що наспражєе повстання стало, та ще цілою пів століття тяглося! Переклав і напевне змагатиметься, що переклад ідеальний, бо слово „панство“ в українській мові вживається инді, щоб означити „державу“ („государство“). Не будемо з ним змагатись, а візьмемо ще один приклад такого самого „ідеального“ поводження з цитованими у д. Щоголева джерелами.

На стор. 323 д. Щоголів подає чималий список людей в Україні, що їздили р. 1909 до Львова на просвітньо-економічний конгрес, про який тоді-ж таки один приятель д. Щоголева з „Кієвлїнина“ гвалтував, що то не про економічні та просвітні справи побалакати зібрались люди, а повстання робити. Тим часом можемо категорично заявити, що більшости з Щоголівського списку людей: Гехтер, Косач, Чикаленко, Шраг та інші, аві свилося бути на згаданому зїзді. Дрїбна, але характерна рисочка: д. Щоголів, що так ретельно, хоч і не завжди по правді, подає книгу й сторінку, звідки взято той аві инший „факт“, в останньому випадковій „завбув“ це зрєбити, пославши глухо на якийсь „отчеть“, та й годі...

Що-ж після всьх оцих „фактів“, буквально тани з вруженого палляя висисаних, сказати про ті облудні, обмовні „указанія“ на українські видання, громадські інституції та окремих людей, що розєваня занадто щедрою рукою

д. Щоголів по всій своїй книзі?! І ще тим огидніше, що пей обмовля та облудник пішно загортається в тогу „друга культури“ й партизана усяких вольностей. Українству, яке на початку книги було для д. Щоголева мало не синонимом соціал-демократії, на принципі, коли рука заналто розєвербілась, д. Щоголів виписує нотатці та дорікає... ультра-реакційністю! От не знати тільки, куди саме назад має завєрнути українців д. Щоголів: раз він каже, що вони, лукаві, хотять закинути „ядро (!?) Росії кь эпохѣ битвы при Калкѣ“ (стор. 524), а влруге ще дальші межі визначає: „чуть ли не вилоть (!) до идеаловъ троглодитной эпохи“ (стор. 532). І, певне, щоб здобути собі право на таке приєзство до неоправних „реакціонерів“, д. Щоголів раптом, „въ воинственномъ азартѣ“, зважливо вигукує: „сейчасъ, въ 1912 г., мы склоняемъ главу не менѣе, чѣмъ склоняли ее авторы „Записки“ (академичной) 1905 г., предъ лозунгами свободы и равенства“ (стор. 148)! І цього ще не досить: по всій книзі він квіччастим стилем запевняє про свою любов до народа, та підкування за його.

Та... після всьх подвигов д. Щоголева, що пройшли оне у нас перед очима, жимоволі навертається класичне питання: „дїлованиємь ли предачи Сына Человѣческаго?“... А втім боюсь,—чи можна без образи для тіні Юдиної ставити поручь нашого лавреата? Ажде Юда, як-не-як, „щедь удавился“. Завстадається, виходить, чоловік, совість загворяла... (од цього слізький на язык д. Щоголів цілком загартував себе,—так загартував, що в передмові навіть читачєе присоголає до спільної праці—підгадати йому вїломости про українство. Далі заце публіч на бесоромність ще, здається, не заходила... а втім же умовились не чіпати змісту, якого повно в „праці“

вашого оригінального „друга культури“ та прихильника „свободы и равенства“...
Час кінчати. Але на прощання коритєе мене поставити одне запитання. Своєю „благодарностью“ автор виявляє, між иншим, усякою лайкою на українську мову та правопис А чи не знає часом д. Сергій Щоголів одного „лікаря С. Ш.“, який р. 1907 надрукував у „Ради“ українською мовою своє пояснення й навіть прохав редакцію виправити йому недодержаний правопис? Д. Щоголів,—*бо це був він*,—не тільки не гребував тоді „маргариновою мовою“, а навіть страшно вимовити, „плєсаять подь фонетическую дудку“, коли вживати його виразів з р. 1912! Що це таке? Звичайно, я розумію, що „на козаку нема знаку“, що р. 1907-го українство було ще новим для д. Щоголева ділом, та й хто його тоді знав, чи „начальство прийшло“ вже безповоротно,—от і міг тоді д. Щоголів пуститися в танок „подь фонетическую дудку“ і вагалі робити де-що таке, що тепер, р. 1912-го і з пам'яті викинув би. Але чому отакі „козаки“, що з своїми знаками ховаються, так ретельно розшукують знаків на инших людях? Чому вони, що затаїлись за ініціалами, не церемоняться з чужими йменнями? Чому в своїй безцеремонности ні перед чим вони не спляються, навіть перед афоризмом, що просто в д. Щоголева ціляє: „единожды солгавши, кто тебѣ повѣритъ?..“
Та д. Щоголеву й не треба, щоб йому врили: аби слухались. А тим, хто його слухатиметься, зовсім не треба правди: аби „благодарностью“... Так складається і так собі працює та двоїста спілька з „благодарностью“ й неправди, яка може і з облудної і брудної книги д. Щоголева зробити підвалину до практичних заходів...
С. Єфремов.